

به نام خدا

بررسی مضامین غالب در سینمای جنگ ایران

(مطالعه‌ی موردی آثار تولید شده در دهه‌ی ۶۰)

پژوهشگر:

محمود اشرفی

سرشناسه	:	اشرفی، محمود، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	:	بررسی مضامین غالب در سینمای جنگ ایران: مطالعه‌ی موردی آثار تولیدشده در دهه ۶۰
پژوهشگر محمود اشرفی.	:	
مشخصات نشر	:	تهران: کافل، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۲۲۴ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۷۱۱-۲۱-۶
وضعیت فهرست نویسی:	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	فیلم‌های جنگی -- ایران -- تاریخ و نقد
موضوع	:	War films-- Iran -- History and criticism
موضوع	:	جنگ ایران و عراق، ۱۳۶۷-۱۳۵۹ -- سینما و جنگ
موضوع	:	Motion pictures and the war -- ۱۹۸۸-۱۹۸۰, Iran-Iraq War
رده بندی کنکره	:	۱۳۹۶/PN۱۹۹۵ ۵الف ج/ ۹
رده بندی دیویی	:	۷۹۱/۴۳۶۵۸
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۸۱۰۴۳۳

بررسی مضامین غالب در سینمای جنگ ایران

(مطالعه موردی آثار تولید شده در دهه‌ی ۶۰)

ناشر: اشارات کافل

نویسنده: محمود اشرفی

طراح جلد: فرنوش چراغزاد

صفحه‌آرایی: علی اوسط چراغزاد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۱۱-۲۱-۶

سال انتشار: ۱۳۹۶

تیراژ: ۱۰۰۰

نوبت چاپ: اول

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

آدرس ناشر: تهران شهرزیا خ مرادی کوچه شقایق پ ۲ واحد ۱۶

تلفکس: ۴۴۳۳۱۳۶۳ - ۹۱۲۲۲۶۹۱۳۵

آدرس اینترنتی: www.kafel-pub.ir

ایمیل: kafel.pub@gmail.com

فهرست مطالب:

۱۰	چکیده
۱۱	مقدمه

فصل اول:

۱۷	کلیات تحقیق
۱۷	۱-۱ بیان مسئله تحقیق
۱۸	۲-۱ اهداف تحقیق
۱۸	۳-۱ پرسش‌های تحقیق
۱۹	۴-۱ فرضیه‌های تحقیق
۱۹	۵-۱ متغیرهای تحقیق
۱۹	۶-۱ پیشینه‌ی تحقیق
۲۴	۷-۱ روش تحقیق و فرایند آن
۲۸	۸-۱ شرح واژه‌ها و اصطلاحات تحقیق
۲۸	۱-۸-۱ جنگ تحمیلی
۲۸	۲-۸-۱ ژانر
۲۹	۳-۸-۱ ژانر جنگ
۳۰	۴-۸-۱ سینمای دفاع مقدس
۳۰	۵-۸-۱ سبک
۳۰	۶-۸-۱ انقلاب
۳۱	۷-۸-۱ انقلاب اسلامی

فصل دوم:

۳۹	شکل‌گیری انقلاب و سینمای پیش از جنگ
۳۹	۱-۲ شرایط اجتماعی ایران از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹
۴۱	۲-۲ شرایط اجتماعی ایران از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۷۰

- ۴۱ ۱-۲-۲ جنگ تحمیلی
 ۵۳ ۲-۲-۲ تأثیرات جنگ بر جامعه‌ی ایران
 ۶۱ ۳-۲ سینمای ایران پس از انقلاب

فصل سوم:

- ۷۷ سینمای جنگ در ایران
 ۸۰ ۱-۳ سینمای جنگ
 ۸۶ ۱-۳ سینمای جنگ اولیه
 ۹۰ ۲-۳ مرور بر سینما در دهه‌ی ۶۰
 ۹۱ ۱-۲-۳ فیلم‌های سینمای جنگ در دهه‌ی ۶۰
 ۹۳ ۳-۳ سینمای جنگ در ایران
 ۱۰۴ ۴-۳ ویژگی‌های سینمای جنگ در ایران
 ۱۰۹ ۵-۳ نقش قهرمانان در سینمای جنگ در ایران
 ۱۱۱ ۶-۳ نقش ضد قهرمانان در سینمای جنگ در ایران
 ۱۱۲ ۷-۳ نقش زنان در سینمای جنگ در ایران
 ۱۱۵ ۸-۳ عاشورا و نقش آن در سینمای جنگ در ایران
 ۱۲۱ ۹-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۰
 ۱۲۱ ۱۰-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۱
 ۱۲۳ ۱۱-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۲
 ۱۲۷ ۱۲-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۳
 ۱۳۳ ۱۳-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۴
 ۱۳۶ ۱۴-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۵
 ۱۴۲ ۱۵-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۶
 ۱۴۶ ۱۶-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۷
 ۱۵۰ ۱۷-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۸
 ۱۵۵ ۱۸-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۶۹
 ۱۶۰ ۱۹-۳ فیلم‌های سینمای جنگ ایران در سال ۱۳۷۰
 ۱۶۴ ۲۰-۳ موفق‌ترین فیلم‌های جنگی تولید شده در دهه‌ی ۶۰ در جشنواره‌ها

فصل چهارم:

۱۷۳	موضوع در سینمای ایران
۱۷۳	۱-۴ تقسیم‌بندی موضوعی فیلم‌های ژانر جنگ در سینمای جهان
۱۷۶	۲-۴ تقسیم‌بندی موضوعی فیلم‌های ژانر جنگ در سینمای دهه ۶۰ ایران
۱۸۳	۳-۴ بررسی دو فیلم شاخص ژانر جنگ در دهه‌ی ۶۰ ایران
۱۸۳	۱-۴-۳ بررسی فیلم پرواز در شب
۱۸۶	۲-۴-۴ بررسی فیلم باشو غریبه‌ی کوچک

فصل پنجم:

۲۰۱	تقسیم‌بندی موضوعی سینمای جنگ دهه‌ی ۶۰ ایران
۲۰۱	۱-۵ بررسی موضوعی فیلم‌های ژانر جنگ در سینمای دهه ۶۰ ایران
۲۰۹	۲-۵ نتیجه‌گیری
۲۱۲	۳-۵ پیشنهاد
۲۱۵	۴-۵ فهرست منابع
۲۱۵	۱-۴-۵ کتابها
۲۱۹	۲-۴-۵ مقالات
۲۲۱	۳-۴-۵ پایانامه‌ها
۲۲۱	۴-۴-۵ سایتها
۲۲۲	۵-۴-۵ منابع لاتین
۲۲۳	چکیده‌ی انگلیسی

فهرست جدول‌ها و تصاویر:

۲۰۱	جدول شماره‌ی ۱-۴
۲۰۴	جدول شماره‌ی ۲-۴
۲۰۵	جدول شماره‌ی ۳-۴
۲۰۸	جدول شماره‌ی ۴-۴

چکیده:

جنگ و مسأله‌ی دفاع از تمامیت ارضی در همه‌ی تاریخ و در تمام کشورهای جهان اتفاق افتاده است. رسانه و سینما به عنوان ابزارهایی بوده‌اند که به بازنمود شرایط جنگ، از جمله شجاعت‌ها، ایشار، دفاع، مقاومت و... پرداخته‌اند. کشور ما هم در دوره‌ی معاصر، یعنی در قرن بیستم، جنگ با عراق را تجربه نمود و به دنبال آن سینمای دفاع مقدس به وجود آمد. هدف اصلی تحقیق (مسأله‌ی تحقیق) بررسی مضامین غالب در سینمای جنگ ایران (مطالعه‌ی موردی آثار تولید شده در دهه‌ی ۶۰) است و اینکه این مضامین غالب براساس چه مؤلفه‌هایی شکل گرفته‌اند؟ و آیا این جنگ با یک دگرگونی در ایجاد ارزش‌های نویی که سرآورده‌ی یک دگرگونی بنیادین در نظام ارزش‌های یک ملت‌اند، در شکل‌گیری یک زیبایی‌شناسی بصری نوین اثر گذاشته و موفق بوده‌اند یا خیر؟ و سینمای جنگ ایران تا چه حد در تعمیم و بسط مضامین برخاسته از شرایط خاص جنگ ایران و عراق موفق بوده است؟

روش تحقیق از نظر هدف، توسعه‌ای و از نظر روش، تحلیلی و روش یافته‌اندوزی (روش گردآوری داده‌ها) به صورت مشاهده، متن‌خوانی و مطالعه‌ی کتابخانه‌ای است و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها کیفی می‌باشد. منابع جمع‌آوری اطلاعات عبارتند از کتابها، مقالات، انواع مجله‌ها و هم‌اندیشی‌ها، مجله‌ها و سایتهای معتبر اینترنتی و پایان‌نامه‌های مرتبط با موضوع، اسناد تاریخی جنگ و اسناد رایانه‌ای و همچنین فیلم‌های اکران شده‌ی آن دوره و مشاوره و هدایت اسید این پژوهش.

نتیجه‌ای که از تحلیل آثار سینمایی به عنوان متنی تصویری، حاصل می‌آید، این است که به نظر می‌رسد مضامین غالب در سینمای جنگ ایران، مبتنی بر نگرش انقلابی، که برخاسته از دیدگاه مذهبی از یک سو و نگرش‌های ملی‌گرایانه از سوی دیگر بوده شکل گرفتند و مؤلفه‌های بنیادین آن شهادت، مقاومت و شکست دشمن از یک سو و شکست استکبار جهانی از سویی دیگر را بازتعریف می‌کردند و همچنین مضامین غالب زیبایی‌شناسی در این سینما به شکل‌گیری زیبایی‌شناسی و زبان بصری تازه‌ای منتهی شده است.

کلید واژه‌ها: سینما، جنگ، دفاع مقدس، ژانر

مقدمه:

در گذر زمان، تاریخ جهان همواره منازعاتی را بین دوول مختلف در دل خود به ثبت رسانده. در این گذرگاه تاریخی و در پی تکامل انسان متمدن از آغاز تا کنون، سران قبایل یا به نگاه امروز دولت‌ها، بعضاً به دلایل مختلف که نهایتاً به یک علت بیشتر ختم نمی‌شود، آن هم دستیابی به ثروت ملی دیگران و کشورگشایی و رسیدن به اقتدار شیطانی بیشتر و کمالات کاذب، قانون جنگ را منشاء و سرلوحه‌ی عمل باطنی خویش، خودآگاه یا ناخودآگاه مقرر داشته‌اند. در اصل این طراحان متوحش که تسلیم نفس حیوانی خود می‌شوند، همواره در کمین طعمه‌اند که به محض حصول و احیای فرصت به مطامع خویش حمله‌ور می‌شوند و بدتر از آن زمانی است که مالکی نیز پست‌تر از خود و شیطان و شیطانی بزرگ‌تر را حامی داشته باشند و زنجیر را بگسلند.

اما به جهت ضرورت تحلیلی در این زمینه لازم است به موقعیت ایران بزرگ بپردازیم. ایران به جهت موقعیت‌های خاص استراتژیک و سوق‌الجیشی در منطقه و داشتن منابع و ذخائر عظیم مؤثر در گردش چرخ‌های صنعتی و حیاتی مهم که دارای فرآورده‌های نفتی (فسیلی)، آب (در ایب اقیانوسی) و معادن مواد مختلف و اقلیمی چهار فصل، مناسب کشاورزی و دغداری و منابع علمی و مهد ظهور عالمان و اندیشمندان بزرگ با تمدنی کهن، از دیرباز مورد توجه بوده و هست.

جمهوری اسلامی ایران از سویی دیگر به لحاظ اقتدار سیاسی، مذهبی، فرهنگی و ادبی و تأثیرگذاری بر توجه و تمرکز افکار عمومی - مورد توجه و موجبات اهمیت را مضاعف نموده است.

این پل ارتباطی نظامی و اقتصادی بین دوول شرق و غرب، پاهای عظیم از جنس فرهنگ و تمدن و علم و اقتدار دارد که روز به روز مستحکم‌تر می‌شود. اما به جهت ثبت رویدادهای تاریخی مجموعه فعالان فرهنگی در رسانه‌های گروهی منجمله «سینما» را می‌توان در اولویت به جهت ثبت صدا و تصویر (حقیقت) وقایع را واقعی‌تر می‌تواند به آیندگان منتقل سازد و این صنعت مهم فرهنگی سیاسی می‌تواند ابزاری مهم‌تر در برهه‌های خاص زمانی باشد. جنگ و مسئله دفاع از تمامیت ارضی در همه‌ی کشورهای جهان اتفاق افتاده، رسانه و سینما بعنوان ابزارهایی بودند که با باز نمود شرایط جنگ، از جمله

شجاعت‌ها، ایثار، دفاع و مقاومت پرداخته‌اند. کشور ما هم در دوره‌ی معاصر یعنی در قرن بیستم، طولانی‌ترین جنگ را تجربه نمود که طی شرایطی خاص کشور عراق علیه ایران دست به حمله زد و با بجای گذاشتن حدود ۲۲۰ هزار شهید و ۵۰۵ هزار جانباز طی ۸ سال دفاع مقدس به پایان رسید.

اما آیا سینمای دفاع مقدس، موفق در پرداختی شایسته و مقتدرانه در جایگاه خود بوده است و یا در ترویج و نشر فرهنگ ایثار و شهادت که همواره مورد تأکید مقام رهبری بوده، تا چه حد پرداخته شده است؟

در این تحقیق که سعی شده به بررسی تولیدات سینمایی جنگ در دهه‌ی (۶۰) پرداخته شده، به موضوعاتی همچون ابتدا «بیان مسئله‌ی پژوهش» اهداف، پرسش‌ها، فرضیه‌ها و متغیرها و پیشینه‌ی تحقیق پرداخته می‌شود، که براساس منابع موجود سعی شده به مقالات، پایان‌نامه‌ها و کتب مختلف رجوع شود. همچنین در فرآیند تحقیق به روش هدف (توسعه‌ای) و روش (تحلیلی) نیز به صورت مشاهده، متن‌خوانی و اسنادی، بررسی مجلات و هم‌اندیشی‌ها و سایت‌های معتبر اینترنتی، اسناد تاریخی جنگ و مشاوره و هدایت اساتید و احترام این پژوهش.

در فصل دوم، که به شکل‌گیری انقلاب اسلامی و سبک‌های پیش از جنگ می‌پردازد، شرایط ایران را از پیروی انقلاب اسلامی تا آغاز جنگ تحمیلی بررسی می‌کند، سپس شرایط اجتماعی ایران دهه ۶۰ و وقوع جنگ تحمیلی به ریشه‌ها و زمینه‌ها از روی کارآمدن صدام حسین، و کناره‌گیری حسن‌الکبر از ریاست جمهوری عراق و فعالیت‌های رژیم بعثی و تبلیغات سوء علیه ایران در نفوذ به شهرهای مرزی مبنی بر ضرورت خروج نیروهای ایران از سه جزیره‌ی ایرانی ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک و تشدید درگیری‌های مرزی، تا اینکه در ۳۱ شهریور ماه ۱۳۵۹، مصادف با ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۰ حملات خود را علیه ایران علناً آغاز کرد. همچنین به تأثیرات جنگ بر جامعه‌ی ایران که در وهله‌ی اول بر هم زدن نظام اقتصادی است و پیامدهای آن پرداخته شده، سپس به عملکرد سینمای ایران پس از انقلاب با توجه به تحولات آن به سینمای جنگ در ایران به بخش سوم می‌رسیم که ابتدا به ژانر جنگی و سینمایی جنگی اولیه و جنگ جهانی اول و دوم پرداخته شده سپس مروری بر سینما در دهه‌ی ۶۰ و فیلم‌های

و جای خود را در قلب سپاه صدهزار نفری محمد رسول الله (ص) باز کرد و از آنجا در دل میلیون‌ها ایرانی خانه نمود و دقیقاً محصول یک فرآیند داخلی است نه فرهنگستان لغت و نه آن سوی مرزها. نکته‌ی دیگر اینکه «دفاع» در برابر «حمله» بکار گرفته می‌شود یعنی ابتدا تهاجم و تجاوز صورت گرفت و سپس عامل دفاع مطرح شد. انگیزه‌های دینی، مذهبی و جهادی را نیز دنبال می‌کرد که به ترکیب «دفاع مقدس» رسید. آنچه که اکنون در رابطه با فیلم جنگ و یا به روایت ایرانی آن سینمای دفاع مقدس نهفته است نوعی «پدیده‌ی فرهنگی» است.

در مجمرع به نظر می‌رسد مضامین غالب در سینمای جنگ ایران براساس نگرش انقلابی که بنیادین است از دیدگاه مذهبی از یک سو و نگرش‌های ملی‌گرایانه از سوی دیگر است. شکل گرفتند و مؤلفه‌های بنیادین آن را شهادت، مظلومیت، حق طلبی، مقاومت، ایثار، شجاعت، شکست دشمن از یک سو و شکست استکبار جهانی از سویی دیگر تشکیل می‌دهند.

در پایان از اساتید بزرگوارم که با صبر و راهنمایی‌های مؤثر و دلسوزانه و همچنین کلیه عزیزانی که در ارگان‌ها و سازمان‌های مربوطه، از جمله وزارت ارشاد اسلامی (امور سینمایی) - معاونت سینمایی - کتابخانه و مسئولین محترم بنیاد شهید انقلاب اسلامی واحد اسرار و نگاران و پژوهش و فرهنگی و سمعی و بصری در روند این پروژه همواره این جانب را یاری نمودند، بسیار سپاسگزاری و قدردانی می‌نمایم.